

Gemerská župa

Opis na úrovni archívneho fondu

kód	názov kódu v AJ	obsah	Názov kódu v SJ
3.1.1.	Reference code	SK_1520_856	Referenčný kód
3.1.2.	Title	Gemerská župa	Názov jednotky opisu
3.1.3.	Date(s)	(1453) 1504 – 1803 (1914)	Časový rozsah
3.1.4.	Level of description	archívny fond	Úroveň opisu
3.1.5.	Extent and medium of the unit of description (quantity, bulk, or size)	69,660 bm (2 listiny do roku 1526, 56 listín po roku 1526, 144 úradných kníh, 21 registratúrnych pomôcok, 508 škatúl spisov)	Rozsah a nosič jednotky opisu (množstvo, rozsah alebo veľkosť)
3.2.1.	Name of creator(s)	Gemerská župa	Názov pôvodcu
3.2.2.	Administrative history	Počiatky Gemerskej stolice sa datujú niekedy do druhej polovice 13. storočia. Predchádzalo tomu hradské španstvo sústredené okolo kráľovského hradu Gemer. Na krátke obdobie, v rokoch 1786 – 1790 za panovania Jozefa II., bola stolica spojená s Malohontským dištriktom po prvýkrát a v roku 1803 po druhýkrát. Počas celého tohto obdobia bola pevnou súčasťou územnosprávneho členenia Uhorska a plnila všetky úlohy, ktoré v tej dobe pre stolice vyplývali. Hraničila so Spišskou, Liptovskou, Zvolenskou, Novohradskou a Turnianskou stolicou a s už spomenutým Malohontským dištriktom. Územnosprávne sa delila na štyri slúžnovské okresy. V staršom období sa nazývali podľa slúžnych, neskôr sa pre nich ustálili tieto názvy: horný okres (<i>Processus Superior</i>), putnocký okres (<i>Processus Putnokiensis</i>), ratkovský okres (<i>Processus Ratkoviensis</i>), širkovský okres (<i>Processus Serkiensis</i>). Horný slúžnovský okres sa ďalej členil na tri nižšie časti – dištrikty a to na muránsky (<i>Districtus Muraniensis</i>), rožňavský (<i>Districtus Rosnaviensis</i>) a štítnický (<i>Districtus Csetnekiensis</i>). Stolicu zastupoval hlavný župan	Dejiny správy pôvodcu

		<p>volení panovníkom, ktorý mal skôr reprezentatívny charakter. Hlavnú výkonnú funkciu mal podžupan. Zvolával aj viedol kongregácie, riadil celú správu, predsedal súdnej stolici. Od 18. storočia sa medzi župnými úradníkmi Gemerskej stolice stretávame aj s funkciou druhého podžupana, ktorý vystupoval ako zástupca poodžupana a mal na starosti hlavne súdne záležitosti. Úradníci stolice boli volení na reštauráciách, ktoré sa konali v staršom období, do roku 1582 raz za dva roky a potom už pravidelne každý rok. Stoličná šľachta vykonávala celú administratívnu právomoc na generálnych a partikulárnych kongregáciách. Generálne kongregácie sa konali štyrikrát do roka, neskôr skoro každý mesiac. Partikulárne kongregácie neboli pravidelné, neschádzalo sa na nich celé župné osadenstvo a riešili menej dôležité veci. V čase vojen a epidémií zasadali permanentné deputácie, ktoré mali rovnakú právomoc ako generálne kongregácie. Ďalším kolektívnym orgánom bol župný súd - župná sedria alebo stolica. Do jeho kompetencie patrilo riešenie urbárskych sporov medzi šľachtou a poddanými, prvo a druho inštančné rozhodovanie v sporoch medzi nešľachticmi, trestné súdnictvo a priestupky a spory medzi šľachtou. Stolica do začiatku 18. storočia nemala stále sídlo. V stredoveku akési administratívne centrum predstavoval hrad Gemer. V 16. storočí, v čase osmanskej expanzie, sa župná šľachta schádzala na hrade Szendrő, v neskoršom období to boli Rožňava, Gemer, Plešivec, Jelšava. Kongregácia sa konala tam, odkiaľ pochádzal podžupan. Od roku 1719, kedy bol postavený župný dom v Plešivci, sa župní úradníci pravidelne stretávali na tomto mieste. Župná správa bola aktívna aj v čase tureckých vojen. V 16. storočí existovala pod vplyvom fiľakovského sandžaku, v 17. storočí zase pod vplyvom jágerského pašu. Spod tureckého útlaku sa Gemer vymanil oslobodením Jágra v roku 1687. Na reštauráciách boli do svojich funkcií volení štyria stoliční slúžni, každý z nich zastupoval jeden okres. Sídlom okresu bola obec, v ktorej slúžny býval. V rámci každého okresu boli volení stoliční prisažní prisediaci. Slúžni mali na starosti aj účtovné a daňové záležitosti. Až neskôr daňovú a vojenskú agendu prebrali od nich generálni a partikulárni perceptori. S pribúdajúcimi povinnosťami sa administratívny aparát stolice rozširoval. Pribudol hlavný vojenský veliteľ, pod ktorého spadali volení kapitáni, tiež jeden za každý okres. Na reštauráciách boli volení aj stoličný lekár a notári, ktorí mali na starosti aj župný archív (bližšie o notároch v kapitole Dejiny archívneho fondu). Na území Gemera nebolo ani jedno slobodné kráľovské mesto a medzi tie významnejšie mestečká patrili Rožňava, Štítnik, Plešivec, Dobšiná a Jelšava.</p>	
3.2.3.	Archival history	<p>S počiatkami formovania archívu je spojená funkcia notára, ktorého hlavná činnosť pozostávala z vedenia kongregačných zápisníc a k nim vypracovávaní elenchov a indexov. S vyššou organizovanosťou stoličných archívov v Uhorsku sa stretávame v 18. storočí. Na stolicu prichádzali rôzne nariadenia Kráľovskej miestodržiteľskej rady, ktoré dávali stoliciam za</p>	Dejiny archívneho fondu

		<p>povinnosť stavať župné domy aj s miestnosťou pre archív. Ďalej nariadili úradníkom, aby sa čo najsvedomitejšie starali o písomnosti a na konci roka ich vracali do archívu a nenechávali si ich u seba (známe sú najmä zákonné články 73/1723 a 25/1729). Vo fonde sa takéto odporúčania viackrát opakujú. Z revízií župného archívu sa dozvedáme, že registrátori a archivári mali poriadok v registratúre, čo sa týkalo usporiadania písomností. Úradné knihy, písomnosti z generálnych a partikulárnych kongregácií, rôzne kráľovské intimáty a mandáty spolu s ostatnou úradnou korešpondenciou boli pred požiarom a ohňom uchovávané v zabezpečenej skrini. Všetko riadne roztriedené podľa druhu a chronologicky usporiadané. Aktivita registrátorov a archivárov vo vytváraní pomocného vyhľadávacieho aparátu trochu zaostávala. Z tých, ktorí sa tomu viacej venovali, môžeme spomenúť Sebastiana Ladislava Seldmaiera (<i>Szeldmayer</i>), Mateja Miháliho (<i>Mihályi</i>), Gedeona Kubíniho (<i>Kubínyi</i>), Jozefa Madarašiho (<i>Madarassy</i>), Antona Lubika a Jána Oroslániho (<i>Oroszlányi</i>). Z pomocného aparátu sa nám zachovali elenchy k inštančným protokolom, kongregačným zápisniciam, k expedičným protokolom a jeden elench k insurekčnému protokolu z roku 1797.</p> <p>Župný archív sa spomína už v roku 1609, keď boli podžupan Wolfgang Giczey, prísediaci Peter Bassó a notár poverení usporiadaním archívu (<i>Kongregačná zápisnica 1608 – 1621, sign. A4, s. 30</i>). Keďže obavy z tureckých útokov vtedy pretrvávali, časť písomností a protokolov spreď roku 1571 odniesli do jasovského konventu. Tieto boli pravdepodobne zničené útokom betlenovských vojsk v roku 1619, pretože sa odvtedy nenašli. Župný archív sa nachádzal v staršom období v sakristii farského kostola v Rožňave. V roku 1765 bol archív presťahovaný do župného domu v Plešivci. V rokoch 1786 – 1790 sa archív stal po prvýkrát súčasťou Gemersko-malohontskej župy. V týchto rokoch došlo k vyčleneniu sedriálnych písomností, ktoré boli vmanipulované, hoci nedôsledne, do súdneho oddelenia Gemersko-malohontskej župy. Dodatočné rozčleňovanie takto vzniknutej skupiny písomností sa už nerobilo, a preto súdne písomnosti nie sú súčasťou tohto fondu. Od roku 1803 do roku 1922 bol fond v správe po druhýkrát vytvorenej Gemersko – malohontskej župy. V rokoch 1923 – 1938 bol fond v starostlivosti Okresného úradu v Rimavskej Sobote, počas okupácie patrila pod správu župy a v rokoch 1945 – 1948 pod správu Okresného národného výboru v Rimavskej Sobote. Od roku 1953 bol súčasťou novovzniknutej Pobočky Štátneho archívu v Banskej Bystrici v Rimavskej Sobote. Vojnové udalosti a časté menenie správcov sa podpísali na konečnom stave fondu. Pozornosť sa mu začala venovať až na vyššie menovanej pobočke a to hlavne zásluhou vedúcej pobočky Irmu Stellerovej. Inventarizácia fondu sa vykonala v období rokov 1980 – 2000, pričom sa o to hlavne dnes už zosnulý archivár Jozef Kupča.</p>	
3.2.4.	Immediate source of acquisition or transfer	Písomnosti archívneho fondu Gemerská župa sú zaevidované pod dvoma prírastkovými číslami: č. 5 z 1. januára 1956 a č. 1348/2017 z 31. júla 2017. V druhom prípade prírastok	Spôsoby získavania archívnych

		predstavuje jednotlivinu (listinu z roku 1777) získanú kúpou na základe rozhodnutia Akvizičnej komisie MV SR z 30. októbra 2016.	prírastkov
3.3.1.	Scope and contents	<p>Vo fonde sa nachádzajú 2 stredoveké listiny – zálohovacia listina z roku 1504 na majetok Krištofa, syna Ladislava Dorogházyho z Dorogháza (Hevešská stolica) a svedectvo o zálohovaní poľa v Felső Kéked (Abovská stolica) z roku 1526. Najpočetnejšiu časť písomností predstavujú kongregačné zápisnice spolu so spisovým materiálom. Do roku 1761 boli kongregačné aj sedriálne zápisnice spoločné. Ako sme už spomenuli, sedriálne písomnosti sú vmanipulované do archívneho fondu Gemersko – malohontská župa II, a teda nie sú súčasťou tohto fondu. Kongregačné zápisnice z rokov 1588-1594 sa nezachovali, zväzok z roku 1786 obsahuje aj zápisy z jozefínskej Gemersko-malohontskej župy a posledný zväzok z roku 1803 obsahuje zápisnice do 20.6.1803. Z obsahového hľadiska ide o najrôznorodejšiu a teda aj najzaujímavejšiu časť písomností. V písomnostiach druhej polovice 16. storočia prevláda tematika boja s Osmanmi a od 17. storočia zase písomnosti súvisiace s protihabsburskými povstaniami. Nachádzajú sa tu listy Františka Vešeléniho, župana a palatína, adresované stolici, aj panovníkovi, správy veliteľov z vojenských pevností, nariadenia panovníka na obranu krajiny a odozva stolice. Je tu pomerne rozsiahly materiál týkajúci sa obdobia povstania Imricha Tökölyho, keď bola stolica na jednej strane atakovaná panovníkom (musela zabezpečovať zásobovanie a ubytovanie cisárskych vojsk) a na druhej strane bola konfrontovaná politikou povstalcov a ich požiadavkami. Nachádza sa tu množstvo žiadostí obcí o rôzne daňové úľavy v dôsledku vojen, sťažností na vysoké naturálne a peňažné odvody pre vojsko, na negatívne dopady stacionovania kráľovských vojenských jednotiek, na časté lúpežné prepady vojenských zbehov. Veľmi početne sú tu zastúpené svedectvá a žiadosti obcí pre svojich obyvateľov - vojakov, aby im bola poskytnutá dovolenka. Tieto písomnosti sú zaujímavé aj častým výskytom obecných pečatí. Sú tu početne zastúpené písomnosti z rôznych oblastí ľudskej činnosti – z oblasti hospodárstva, výstavby, zdravotníctva, školstva a iné. Spisový materiál kongregačných písomností je zaujímavý z pohľadu záujmu o regionálne dejiny miest, mestečiek či dedín. Ďalšiu časť tvoria snemové písomnosti, ktoré vznikli z účasti stolice na zasadnutiach uhorských snemov. Tvoria ju snemové zápisnice, denníky, snemové správy a snemové artikuly od roku 1608. V účtovných písomnostiach sa nachádzajú dikálne súpisy z rokov 1690 – 1775, daňové súpisy po obciach a vyúčtovania domácej, vojenskej, šľachtickej a cestnej pokladnice Gemerskej stolice. Možno tu nájsť bilancie župnej pokladnice, mzdové ohodnotenia župných zamestnancov, výdaje na údržbu budov, ciest a mostov, výdaje na vydržiavanie väzňov, výdaje na výchovu sirôt a iné. Súčasťou šľachtických písomností je 19 listín – armálesov rodov z Gemerskej stolice, súpisy šľachty od roku 1683, písomnosti týkajúce sa vyšetrovania a dokazovania nobility šľachtických a zemianskych rodín pochádzajúcich prevažne z Gemera.</p>	Obsah a rozsah archívneho fondu

		<p>Postavenie poddaných odzrkadľujú urbárske písomnosti, ktoré zahŕňajú obdobie pred a po urbárskej regulácii. Vo fonde sa zachovalakniha s urbárskym procesom medzi mestečkom Rožňavou a rožňavským biskupstvom z roku 1773. Urbárske písomnosti tvoria „Odpovede na deväť otázok o používaní urbára“a urbárske vyšetovania z rokov 1773-1787 usporiadané abecedne podľa obcí a mestečiek. Súčasťou týchto vyšetovaní sú opäť aj obecné pečate. Zachovalé cechové písomnosti sú nevelkého rozsahu. Nachádza sa tu kniha odpisov cechových privilégií z roku 1730, cechová knižka krajčírskoho cechu z Rimavskej Soboty z rokov 1645-1825. Cechové artikuly zahŕňajú artikuly cechov z Jelšavy, Dobšinej, Revúcej, Rožňavy, Štítnika. Najstarším zachovaným originálom sú cechové artikuly kováčov z Jelšavy z roku 1568. Artikuly zámočníckeho cechu v Dobšinej z roku 1633 sú zaujímavé aj tým, že sú v pergamenovom obale zo starého misála.</p>	
3.3.2.	Appraisal, destruction and scheduling information	Z archívneho fondu neboli pri jeho spracúvaní vyradené žiadne dokumenty.	Vyraďovanie a hodnotenie
3.3.3.	Accruals	Archívny fond je uzatvorený. Ďalšie prírastky sa neočakávajú.	Možné prírastky
3.3.4.	System of arrangement	<p>Písomnosti archívneho fondu Gemerská župa sú usporiadané na základe diplomatického a vecného hľadiska:</p> <p>1 Kongregačné písomnosti</p> <p>1.1 Listiny do roku 1526 1.2 Úradné knihy 1.3 Pomocné knihy 1.4 Kongregačné spisy</p> <p>2 Snemové písomnosti</p> <p>3 Daňové a účtovné písomnosti</p> <p>3.1 Dikálne súpisy 3.2 Daňové súpisy 3.3 Účtovné spisy</p>	Spôsob usporiadania

		<p>4 Šľachtické písomnosti 4.1 Listiny 4.2 Úradné knihy 4.3 Súpisy šľachty 4.4 Šľachtické vyšetrovania 4.5 Insurekčné spisy 4.6 Dodatky (Rozkazy)</p> <p>5 Urbárske písomnosti 5.1 Úradné knihy 5.2 Spisy pred urbárskou reguláciou 5.3 Urbárske spisy 5.4 Urbárske vyšetrovania</p> <p>6 Cechové písomnosti 6.1 Úradné knihy 6.2 Cechové artikuly 6.3 Cechové spisy</p> <p>7 Varia</p>	
3.4.1.	Conditions governing acces	prístupný	Podmienky prístupu
3.4.2.	Conditions governing reproduction	Archívne dokumenty možno reprodukovať so súhlasom archívu podľa podmienok uvedených v jeho bádateľskom poriadku a v súlade s internými predpismi MV SR.	Podmienky vyhotovovania reprodukcií
3.4.3.	Language /scripts of material	latinský, maďarský, nemecký, slovenský/latinka, fraktúra	Jazyk/písmo archívnych dokumentov
3.4.4.	Physical characteristics and technical requirements	nepoškodený	Fyzický stav a technické požiadavky

3.4.5.	Finding aids	<p>K dispozícií je elektronickýaj neelektronickýtrojzväzkový inventár poskytovaný archívom v bádateľni na požiadanie:</p> <p>Štátny oblastný archív v Banskej Bystrici. Kupča Jozef: Gemerská župa I. (1453) 1504 – 1803 (1914). Banská Bystrica 2000. Inventár e. č.3136</p> <p>Štátny oblastný archív v Banskej Bystrici. Kupča Jozef: Gemerská župa I. (1453) 1504 – 1803 (1914). Banská Bystrica 2000. Inventár e. č.3137</p> <p>Štátny oblastný archív v Banskej Bystrici. Kupča Jozef: Gemerská župa I. (1453) 1504 – 1803 (1914). Banská Bystrica 2000. Inventár e. č.3138</p>	Vyhľadávacie pomôcky
3.5.1.	Existence and location of originals	Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky Štátny archív v Banskej Bystrici, Komenského 26, 974 01 Banská Bystrica	Existencia a umiestnenie originálov
3.5.2.	Existence and location of copies	Nie je známe.	Existencia a umiestnenie kópií
3.5.3.	Related units of description	Archívny fond Gemersko – malohontská župa I. (<i>Štátny archív v Banskej Bystrici</i>) Archívny fond Malohontský dištrikt (<i>Štátny archív v Banskej Bystrici</i>) Archívny fond Gemersko – malohontská župa II. (<i>Štátny archív v Banskej Bystrici</i>)	Súvisiace jednotky opisu
3.5.4.	Publikation note	Informácie nie sú známe.	Informácie o publikovaní
3.6.1.	Note		Poznámka
3.7.1.	Archivist's note	Opis vyhotovila PhDr. Monika Nagyová na základe evidenčného listu archívneho fondu a informácií obsiahnutých v archívnych pomôckach uvedených v kapitole Vyhľadávacie pomôcky.	Informácia o spracovateľovi a spracovaní
3.7.2.	Rules or conventions	Opis bol vyhotovený podľa ISAD(G): General International Standard Archival Description, Second Edition	Pravidlá alebo zásady

3.7.3.	Date(s) of descriptions	15.10.2017	Dátum vyhotovenia opisu
--------	-------------------------	------------	----------------------------